

**Isikute vaba liikumine klassikaliste õiguseelukutsete vahel.
Kokkuvõte.**

Ettekanne kohtunike täiskogul 13. veebruaril 2015 Tallinnas

Kai Härmand
Justiitsministeeriumi asekancler,
kohtunikueksamikomisjoni liige

Kohtunike, prokuröride ja advokaatide kutsealane tegevus on Euroopa riikides väga erinevalt reguleeritud, kuid siiski võib leida palju ühiseid nimetajaid, mida enamuses riikides elukutse eeldustena käsitletakse. Ettekande koostamisel selgus, et üksnes võrdlevõiguslik analüüs sellest, kuidas kohtunikuks (prokuröriks) saadakse, milliseid isikuomadusi ja ametioskuseid hinnatakse ning millisel viisil on võimalik elukutsete vahel „liikuda“, ei ole siiski piisav. Seetõttu on lähtunud nii seaduse sätestest, kui ka võrreldud riikide asjaomaste ametipidajate isiklikest seisukohtadest.

Elukutse valiku eelduseks on õigushariduse olemasolu, mis on sõnaselgelt välja toodud nõudena enamuses uuritud riikides. Üksnes common law süsteemis on mainitud üldisemalt asjakohane haridus mitte otseselt õiguslane haridus (magistrikraad).

Kohtunikuks (prokuröriks) saamise viisi poolest võib Euroopa maastaabis eristada nelja üldisemat võimalikku lähenemisviisi.

Ladina tee. Elukutse omandamine toimub pärast magistrakraadi omandamist eraldi kohtunike koolis, kuhu sisse saamiseks on vajalik sooritada eksam ja mille eksamiga lõpetamise järel saab asuda tööle. Kohtunike koolis õpetatakse nii kohtunikke kui ka prokuröre (va Kreeka). Isikuomaduste kontrolli eraldi ei toimu, kuid seda tehakse koolitustegevuse raames. Koolitus hõlmab endas ka pikaajalist praktikat kohtutes või prokuratuuri. Kohtuniku karjäär on eelkõige horisontaalne ning toimub ka kohtunike ametioskuste perioodiline hindamine. Liikumine ametite vahel on võimalik, kuid mitte tavapärane Hispaanias ja Portugalis. Kreekas ei ole see võimalik. Itaalias saab kohtunik hiljem töötada ilma piiranguteta advokaadina. Prantsusmaal on ametivahetus prokuröride, kohtunike ja riigiametnike vahel võimalik ja väga laialdaselt kasutusel.

Põhjamaade tee. Kohtunikuks valitakse kutsekomisjoni otsuse alusel ning selleks võib kutsekomisjon küsida soovituskirju, viia läbi intervjuusid ja kasutada ka spetsialistide abi. Elukutse omandamisel eeldatakse erialast eelnevat pikaajalist töösust, mis üldjuhul omandatakse kas kohtus ametitaotlejana töötades või muul moel. Eraldi koolitust enne ametisse asumist ette nähtud ei ole. Esimese ja teise astme kohtuniku ametipositsioon (palk, nõuded) on ühtlustatud. Liikumine ametite vahel on tavaline, kuid seda ei soodusta eraldi seaduse regulatsiooniga. Taani, Rootsi, Soome.

Common law tee. Kohtunikuks saamine toimub kvalifikatsioonikomisjoni otsus alusel, mis arvestab isiku eelnevat karjääri ja isikuomadusi. Tavapärane on alguses töötada osajalise koormusega kohtunikuna ja püsikohale nimetatakse isik pärast mõningast osajalist töötamist. Liikumine elukutsete vahel on ainult ühesuunaline. Inglismaa, Iirimaa, Šotimaa.

Saksa tee. Pärast õigushariduse omandamist (esimene riigieksam e ülikooli lõpueksam) tuleb olla praktilal kohtus või advokaadibüroos. Klassikalise õiguskvalifikatsiooni omandamine toimub ühtse eksami raames nõ teisel riigieksamil. Selle järel on võimalik töötada kohtuniku või

prokurörina (advokaadina). Ametisse nimetamine toimub kutsekomisjoni otsuse aluse, millel on volitus isikuga intervjuusid teha. Kohtuniku karjäär on nii horisontaalne kui ka vertikaalne. Kuigi formaalset puuduvad takistused ametivahetuses, siis seda praktiseeritakse harva. Ametit vahetatakse pigem esimestel tööaastatel, kui on selge, et esmane karjäärivalik ei olnud õnnestunud. Saksamaa, Austria.

Järeldustena võib välja tuua kaks olulist asjaolu. Kohtunikuks ettevalmistamise raames tegeletakse üksnes nõ kindlate kandidaatidega, mis tähendab, et kohtuniku kandidaadiks saamine on tehtud raskeks ning juba valitud isikut sobivuse suhtes ollakse kindlad. Teisena võib välja tuua, et mida uuem ja kaasaegsem süsteem on, seda rohkem õhutakse isikuomaduste sobivusele ja vähem teadmiste ja oskuste olemasolule.

Kõige uuem ja kaasaegsem kohtunike värbamise süsteem Euroopas on Hollandil. Täiesti uus kohtunikuks saamise süsteem hakkas kehtima 2014. aastal. Süsteem lähtub kandidaadi isikust ning individuaalsetest vajadustest. Samas ei ole sidusust teiste süsteemidega. Eelnevalt on vajalik hariduse olemasolu ja mõningane töökogemus. Kogu tegevust koordineerib ja korraldab kohtunike ja prokuröride koolituskeskus. Valiku isiku suhtes teeb kohtunike kutsekomisjon.

Valikuprotseduur

Esmalt on vaja esitada avaldus ning soovitatavalt kontakteeruda enne selle esitamist ka kohtuga, kus tahetakse kunagi tööle hakata kohtunikuna. Järgnevalt on esimene ehk kirjalik voor, mil kontrollitakse formaalsetele nõuetele vastavust ja toimub ka julgeoleku kontroll.

Testimine. Testitakse üldistusvõime oskust, verbaalset ja analüütilist väljendusoskust, lingvistilisi oskusi. Kõikides alavaldkondades peab sama positiivse hinde ning testi läbimata jätmisel saab kandideerida uuesti alles kolme aasta pärast.

Suuline voor koosneb reast intervjuudest, kus osalevad valikukomisjoni liikmed, kohtu esindaja ja personalitöötaja. Kandideerimiseks peavad olema ka soovitajad.

Hindamisvoor, kus hinnatakse isikuomadusi ja intelligentsust (psühholoogiline test, IQ, mõtlemisviis, sotsiaalsed oskused, tasakaalukus). Inimene saab ise otsustada tulemuste põhjal, kas need esitatakse valikukomisjonile või mitte.

Lõplikud intervjuud valiku tegemiseks ehk kolm intervjuud kahe komisjoni liikmega korraga, mis kestavad 45 min. Otsus tehakse alles pärast kõikide voorude edukat läbimist ning siis saab inimesest kohtuniku kandidaat. Eraldi teadmiste kontrolli ei toimugi. Seejärel järgneb vähemalt aastane õppeprogramm kohtus. Õppeprogramm on individuaalne ning koostatud vastavalt kandidaadi oskustele ja teadmistele. Vähemalt 6 kuud õppeprogrammist on inimene praktilal kohtus.